

14 mei 2004
Brief
Blad 1 van 1
Uw kenmerk
Ons kenmerk
Onderwerp
Bijlagen

ADC ArcheoProjecten
Nijverheidsweg-Noord 114
3812 PN Amersfoort
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort
T (033) 299 83 20
F (033) 299 81 80
a.verhoeven@archeologie.nl
www.archeologie.nl

Jan van Helvoirt
Esbeekseweg 35
5085 EA Esbeek

Beste Jan,

Hierbij ons briefrapport en het kaartje van de sporen tot nu toe.
Prettig weekend en tot dinsdag!

Met vriendelijke groet,

Arno Verhoeven

ADC ArcheoProjecten

Briefrapport over het Inventariserend Veldonderzoek te Esbeek, plangebied Leeuwerik II, gemeente Hilvarenbeek

G. Williams & A. Verhoeven

7 mei 2004

ADC ArcheoProjecten
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort

tel. 033 – 299 81 81

email: a.verhoeven@archeologie.nl
g.williams@archeologie.nl

1 Inleiding

Tussen 26 april en 4 mei 2004 heeft ADC ArcheoProjecten een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) uitgevoerd op de locatie Leeuwerik II te Esbeek, gemeente Hilvarenbeek. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de gemeente Hilvarenbeek. De aanleiding voor dit onderzoek is geplande woningbouw. Het veldteam bestond uit Gavin Williams (veldarcheoloog) en Merlijn Notenboom (veldtechnicus). De wetenschappelijke leiding was in handen van Arno Verhoeven. De voorlopige uitwerking en rapportage vond plaats tussen 5 en 7 mei 2004. Tijdens het veldwerk assisteerden leden van de Heemkundekring *Ioannes Goropius Becanus*, waarvan Peter met name moet worden genoemd. Van de heer Jan Van Helvoirt ontvingen we niet alleen assistentie maar ook waardevolle informatie over de onderzoekslocatie. Deze informatie is echter in het onderhavige rapport nog niet verwerkt.

Administratieve gegevens

Gemeente (+ code): Hilvarenbeek (HILK-04)
Provincie: Noord Brabant
Plaats: Esbeek
Toponiem: Leeuwerik II
Kaartblad: 50F
Centrumcoördinaten: 137,500,386,300
ADC projectnummer: 4019100

2 Het vooronderzoek

Tijdens het uitgraven van wegcunetten zijn sporen aangetroffen die vermoedelijke deel uitmaken van een nederzetting uit de Middeleeuwen. De heemkundekring Hilvarenbeek heeft bij de provinciaal archeoloog melding gemaakt van deze archeologische sporen. De gemeente, de provinciaal archeoloog en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) zijn in overleg getreden en hebben het advies gegeven om een archeologische opgraving te laten verrichten in twee fasen. Het doel van de eerste fase was het traceren en waarderen van archeologische sporen. In een eventuele vervolgfase van het onderzoek zouden archeologische sporen nader kunnen worden. Het advies en de aanvullende eisen van de provincie dienden als Programma van Eisen (PvE) voor het onderzoek.

3 Doel van het onderzoek

Het doel van een IVO is het vaststellen van de aard, omvang en kwaliteit van een vindplaats om te komen tot een definitief oordeel over de behoudenswaardigheid van een vindplaats of gebied. Daarnaast moeten de noodzakelijke gegevens verkregen worden om hetzij adequate maatregelen voor behoud en beheer te kunnen treffen.

Het archeologisch onderzoek heeft de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat is de aard, omvang, kwaliteit en verloop van de archeologische sporen en sporencusters?
2. Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttype of vondstcategorieën behoren zij?
3. Wat is de relatie met de omgeving?

4 Methode van onderzoek

In overleg met de gemeente Hilvarenbeek zijn allereerst de wegcunetten geheel opgeschoond zodat ze archeologisch leesbaar werden. In totaal is een oppervlak van 2394 m² leesbaar vlak aangelegd in werkputten 1-2, 4 en 6. Verder zijn tijdens het IVO twee proefsleuven van circa 50 x 4 meter aangelegd (werkputten 3 en 5). Na de aanleg van het vlak werd het vlak gewaterpast, gefotografeerd en met een metaaldetector onderzocht op metaalvondsten. Alle vlakken zijn in het veld op schaal 1:50 gedocumenteerd op millimeterfilm. Het veldwerk is uitgevoerd conform de richtlijnen van de KNA.

5 Sporen en structuren.

Bij de aanleg van de wegcunetten waren alle grote, donkere plekken vrijwel geheel uitgenomen, zodat grote verstoringen waren ontstaan. Vrijwel alle greppels en het voormalige kerkpad waren daarbij verdwenen, maar paalsporen waren nog wel aanwezig. In de twee nieuw gegraven sleuven waren de greppels nog wel aanwezig. Het onderzoek heeft in totaal 208 sporen opgeleverd. De opgraving heeft een grote concentratie bewoningssporen opgeleverd ter hoogte van werkputten 1 en 2 op het noordoostelijke gedeelte van het terrein. Het betreft hier paalkuilen, kuilen en greppels. Uit de redelijke hoeveelheid paalkuilen zijn ten minste twee plattegronden ter herleiden.

Structuur 1

De plattegrond van structuur 1 bevindt zich aan de noordoostelijke rand van de wegcunnet. De plattegrond was een voor de late Middeleeuwen kenmerkende bootvorm, waarvan echter slechts een deel is opgegraven. Het gebouw is over een lengte van circa 12,00 meter opgegraven. De kern van het gebouw wordt oorspronkelijk gevormd door twee rijen van acht middenstijlen, die paarsgewijs waren opgesteld, tezamen vier gebinten. De plattegrond lijkt te vallen onder het type A2 van Dommelen¹. Deze structuur is echter kleiner dan de te Dommelen gevonden gebouwen van dit type en de mogelijkheid bestaat dat dit gebouw een bijgebouw is. In Dommelen zijn boerderijen met vier gebinten gedateerd in het laatste kwart van de 11^e of het eerste kwart van de 12^e eeuw. Uit een van de paalkuilen is een Paffrath-scherf aangetroffen. Paffrath-aardewerk kwam voornamelijk voor in de 10^e en 11^e eeuw. Aan de hand van de bovenstaande gegevens wordt structuur 1 in de 11^e eeuw gedateerd.

Structuur 2

Structuur 2 is een noordoost-zuidwest georiënteerde plattegrond. De plattegrond was minimaal 20 meter lang en circa 8 meter breed. De kern van het gebouw wordt gevormd door twee rijen van twaalf middenstijlen. De middenstijlen waren in het veld herkenbaar als grijs-geelgrijs ovaal gevormde sporen. Zij hadden diameters van tussen de 0,50 en 1,50 meter en waren tussen de 0,08 en 0,70 meter diep. In een aantal gevallen was binnen de kuil de paalkern aanwezig en in twee gevallen (sporen 25 en 28) waren de restanten van de houten paal waargenomen. Deze plattegrond lijkt sterk op gebouw 2 uit St. Oedenrode, een huisplattegrond met zes gebinten en rechte wanden². Deze plattegrond wordt in de 12^e of 13^e eeuw gedateerd. In structuur 2 is een scherf Maaslands aardewerk aangetroffen. Maaslands aardewerk is te dateren in de 10^e tot 13^e eeuw. Voorlopig is structuur 2 in de 12^e eeuw gedateerd.

Overige sporen

In het meest noordelijke deel van werkput 2 tekende zich een laagte of depressie af in de vorm van een bruine verkleuring. Hetzelfde spoor dook op in het uiterste noordoosten van werkput 1, zodat er van mag worden uitgegaan dat ten noorden van werkput 1 maar een smalle strook met bewoningsresten aanwezig is.

In proefsleuf werkput 3 was het kerkpad nog intact aanwezig in de vorm van een karrenspoor geflankeerd door greppels. De datering van de vondsten is nog niet bekend. In werkput 3 bevonden zich ook diverse paalsporen, zowel ten oosten als ten westen van het kerkpad.

In de zone tussen werkputten 1 en 3 zijn zeker nog bewoningssporen aanwezig. Ook ten zuiden van werkput 3 bevinden zich waarschijnlijk nog sporen, maar daar ligt nu een groot gronddepot.

In werkputten 4, 5 en 6 waren geen bewoningssporen aanwezig, wel enkele greppels, waaronder in werkput 4 het bij de aanleg van het wegcunet verstoorde kerkpad.

Het archeologisch relevante deel van het terrein is aangegeven op bijgevoegde schets.

¹ Theuvs *et al.* 1988, 280-281.

² Theuvs *et al.* 1988, 284-285.

6 Vondsten

Het IVO heeft in totaal ca. 150 vondsten opgeleverd. De vondsten zijn gewassen, maar nog niet gesorteerd, geteld en gewogen.

Het oudste materiaal dateert uit de 10de of 11de eeuw, het jongste materiaal is uit greppels langs het oude kerkpad afkomstig en stamt uit de Nieuwe Tijd.

Tabel 1. Esbeek Leeuwerik II: van overzicht van de verschillende vondsten per categorie

Inhoud	Aantal	Gewicht in Gr.
Aardewerk	57	867.78
Bot	43	12.1
Bouwmateriaal	10	878
Metaal	1	28
Natuursteen	13	3460
Slak	6	120.9

7 Conclusie

Het onderzoek in Esbeek heeft sporen opgeleverd van ten minste twee gebouwen uit de Middeleeuwen. Deze bevinden zich in het noordoostelijke gedeelte van het plangebied. Plattegronden van andere huizen of bijgebouwen zijn wel te verwachten in de nog niet opgegraven omgeving. Het zogenaamde kerkpad is terug te vinden in een aantal noord-zuid georiënteerde greppels in put 3 waren aangetroffen.

De onderzoeksvragen die in het PvE zijn geformuleerd kunnen als volgt worden beantwoord

Wat is de aard, omvang, kwaliteit en verloop van de archeologische sporen en sporenclusters?

Over het hele terrein zijn bewoningssporen aanwezig. Er zijn twee plattegronden te reconstrueren, die te dateren zijn in de Middeleeuwen.

Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategorïeën behoren zij? Er is aardewerk en wat natuursteen gevonden.

Uit welke periode dateren de sporen?

Voorlopige datering van de bewoningssporen: 10de/11de tot 12de eeuw.

Het lijkt erop dat alle aangetroffen sporen dateren vanuit de Middeleeuwen

Wat is de relatie met de omgeving?

Nog niet beantwoord.

8 Waardering

Het IVO aan de locatie Leeuwerik II in Esbeek heeft aangetoond dat in het noordoostelijke deel van het plangebied bewoningssporen aanwezig zijn uit de Volle Middeleeuwen.

Aan de hand van de criteria die in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie zijn geformuleerd, scoort de vindplaats Leeuwerik II als volgt:

Gaafheid. De gaafheid van de vindplaats wordt als redelijk tot goed beoordeeld. Alleen de ondiepe sporen zijn niet meer bewaard gebleven. De vindplaats leent zich wel voor een ruimtelijke analyse, maar omdat van de nederzetting Esbeek als geheel al heel wat verloren is gegaan, is de score hier niet hoog.³

Conservering. De conservering van vondstmateriaal is goed. Aardewerk uit grondsporen bleek goed te determineren. Het aantreffen van hout binnen de paalsporen wijst erop dat organisch materiaal goed geconserveerd is gebleven.

De ensemblewaarde is niet erg hoog omdat van de nederzetting Esbeek als geheel al heel wat verloren is gegaan. De nederzetting is waarschijnlijk representatief voor de kerkloze nederzettingen rond Hilvarenbeek. De beschikbare historische informatie geeft het onderzoek een extra dimensie.

Tabel 2. Esbeek Leeuwerik II: waarderingstabel.

Waarden	Criteria	Score	Totaalscore
Beleving	Schoonheid	-	
	Herinneringswaarde	-	
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2	4
	Conservering	2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	2	7
	Informatiewaarde	2	
	Ensemblewaarde	1	
	Representativiteit	2	

Op basis van deze twee criteria scoort de vindplaats respectievelijk 4 en 7 punten.

9 Advies

Op basis van de bevindingen adviseren wij de zone ten noorden van werkput 1 en de zone tussen werkputten 1 en 3 op te graven, in totaal een oppervlak van ca. 1050 m².

LITERATUUR

- Adriaenssen, L., & J. van Helvoirt 1989: Esbeek, niet van gisteren : 1889-1989. Esbeek: Werkgroep Heemkunde Esbeek.
- Gils, J. Van, & Peeters, R. 1994: *Hilvarenbeek en zijn kerkdorpen*. Hilvarenbeek: Heemkundige Kring Hilvarenbeek en Diessen "Ioannes Goropius Becanus".
- Helvoirt, J. Van, 1992: Middeleeuwse nederzetting onder de Lowerik in Esbeek, *Tussen paradijs en toekomst* 33, 75-88.
- Peeters, R., 1995: *Bibliografisch overzicht van de dorpen Hilvarenbeek en Diessen met hun kerkdorpen Esbeek, Biest-Houtakker, Haghorst en Baarschot 1632-1995*. Hilvarenbeek : Heemkundekring Hilvarenbeek en Diessen "Ioannes Goropius Becanus" (ISBN) 9080026336.
- Theuws, F., A. Verhoeven & H.H. van Regteren Altena 1988: Medieval Settlement at Dommelen. Parts I and II. The Stream Valley Settlement, *Berichten ROB* 38, 229-430.
- Verhoeven, A., & E. Vreenegeoor 1991: Middeleeuwse nederzettingen op de zandgronden. In: A.-J. Bijsterveld e.a. (red.), *Middeleeuwen in beweging*, 's-Hertogenbosch, 59-76.

³ Van Helvoirt 1992.